csatlakozva" az alkotás ideává tevő aktussá lesz, azaz ahhoz használ a művész formai és anyagi ideákat, hogy felmutathassa az ideák ideáit.

A másik dolog, amiről meg kell még emlékezzek, Maurer fotogramjai. Ezen belül készült egy sorozat, amely a Fényzsilipek címet viseli. Ezen művek talán a fizikusok érdeklődésére tarthatnának különösen igényt, ha nem lenne kézenfekvő, mondhatnám banális a megoldásuk egy fizikus számára (az oldalról érkező fény útját kis lapocskák állják el, s így a fény „megakad" a zsilipeken). Viszont épp ez az érdekes, hogy a természeti jelenség szintjén már közhelyes jelenségről emlékezetesen SZÉP képeket készít Maurer. Ezért mondhatja azt tanulmánya végén Beke László: „megteremtett egy új, egyéni mozzanatokban bővelkedő és környezetünk egyre több vonatkozására kiterjedő vizuális világot... (amelyben)...a rendcsinálás racionális vágya helyet biztosít mindenfajta emberi érzékenységnek, gyengéd tárgyilagosságnak a tudományos igény egyfajta várakozó optimizmusának.

CHIKÁN BÁLINT

A varrógép és az esernyő véletlen találkozása a boncasztalon

A szürrealizmusról

Mint minden valamirevaló, jelentős mozgalom képviselői, jelentkezésükkor a szürrealisták is ősökre és elődökre hivatkoztak. A régmúlt időkbe nyúltak vissza, felmutatva az életérzésükkel rokon művészeket, és az övékével hasonló vonásokat fedeztek fel az emberi kultúrtörténelem különböző szakaszaiban.

Legelső ősüknek a görög *Hérakleitoszt* tartották. főként ezzel a mondásáVal nyerte el rokonszenvüket: „A víz nedves láng." Az elődök közé sorolták a későbbi századokból *Swiftet*, *Sade márkit* és az angol sötét regény képviselőit: *Walpole*-t, *Racliffe*-t, *Lewist*. A régebbi irodalmi irányzatok közül a szürrealizmus a leginkább talán a romanticizmushoz kapcsolódik, ami nem meglepő, hiszen a két életérzés rokon, amennyiben lázadást, tiltakozást sugall a fenálló renddel és a valósággal szemben. Az is hasonló a két mozgalomban, hogy ez a magatartás vagy életérzés megnyilvánulhat haladó vagy reakciós tartalommal, s a kettő nagyjából keveredik egymással.

A romantika hőskorából *Novalist* tartják magukénak misztikus halálvágyáért, regényes éjkultuszáért. Rajta kívül *Hölderlin, Achim von Armin, Blake* és *Coleridge* nyerte el tetszésüket. Ugyancsak elődként tartották számon a szimbolista *Baudelaire*-t, de csak az erkölcs terén, valamint *Rimbaud*-t, akinek romboló lázadása és alkímiája a szürrealista mitológia két alappillére lett. Az elődök közül kevésbé ismert név *Lautréamont*, azaz Isidore Ducasse, kinek szépségeszményét a címben feltüntetett mondása tükrözi!

A szürrealista mozgalmat az irodalomban három nagy port felvert izmus előzte meg. Míg a futurizmushoz szinte semmi köze sincs, s az expresszionizmushoz is vékony szálak fűzik, a dadaizmus közvetlen elődje volt, s a két mozgalom kezdeti szakasza nemegy tekintetben majdnem fedi egymást, időrendben szorosan követik egymást. A futurizmus és a szürrealizmus között *Appollinaire* az összekötő kapocs, éspedig a központozás elhagyása, meghökkentő képalkotásai és a nyelv korlátlan önmozgása révén. Preszürrealista elemeket rejt magában *Saint-John Perse* életműve is, ha dús képzeletével átszőtt merész eszmetársításait, a valóságot önkényesen vagy inkább alanyian átértékelő hajlamáért vesszük figyelembe!

Viszont a szürrealizmus igazi szülője mégiscsak a dadaizmus, amely 1916-ban jelentkezett. A fegyverek ijesztő ropogása, a vérözön közepette született, de amikor létrejött a

béke, megkezdődött a forradalmi hullám visszahúzódása, és átmenetileg helyreállt a tőkés rendszer egyensúlya, talaját vesztette a felelőtlen handabandázás és átkozódás. De mikor született meg a szürrealizmus külön, önálló mozgalomként? A legkézenfekvőbb az lenne, ha azt válaszolnánk: 1924-ben, amikor napvilágot látott a kiáltványuk! Ez a dátum azonban nem lenne helyes, mert az igazság az, hogy a szürrealizmus a dadaizmussal egy időben, vele párhuzamosan is létezett. A leghelyesebbnek az öt évvel korábbi keltezés látszik elfogadhatónak, hiszen ekkor jelent meg az első valóban szürrealista mű, a *Les Champs Magnétique* (Mágneses terek), *Breton* és *Soupault* írása 1919 őszén a Litterature című folyóiratokban!

A szürrealizmus gyermekkora az álom korszakát jelenti. A freudi pszichoanalízis nyomdokain járó André Breton rendkívüli jelentőséget tulajdonított az álomnak, s többé-kevésbé azonosította a költészettel. Érdemes itt megjegyezni, hogy a szürrealisták a freudizmus felfedezéseit elég önkényesen értelmezték, a lélek torzulásait nem beteges jelenségnek vélték, hanem idealizálták, és költői nyersanyagot vagy már kész poézist láttak bennük. A pszichoanalízis gyógymódját, a szabad asszociációt költői eljárássá, önműködő írássá lényegítették. Az álomszédület szülte a szürrealisták legjelentősebb írástechnikai leleményét, az ún. "écriture automatique"-t, azaz a szabad képzettársítást! De az önműködő írás divatja elég hamar elmúlt, s bár kezdetben a mozgalom hívei ujjongva lelkesedtek érte, rövidesen kiderült, hogy nem is egészen az ő találmányuk, és hogy nem is igazi automatizmusról van szó, és a legsikerültebb szürrealista alkotások nem ennek révén váltak ismertté, hanem merész képalkotásuk által.

A szürrealizmus hőskora kb. 1919-től 1924-ig tartott. Akkor érte el tetőpontját, amikor 1924-ben megjelent André Breton szerkesztésében a szürrealizmus kiáltványa. Ez egy nyolcvan oldalas filozófiai irat, a hozzá csatolt *Poisson soluble* (Oldodó hal) szöveggel együtt lényegében egy kétszáz oldalas kötet! Ezzel párhuzamosan indult az irányzat első folyóirata, a La Révolution Surréaliste (A szürrealista forradalom) is. A szürrealisták forradalmároknak vallották magukat, de a társadalmi változásra vonatkozó magatartásuk erősen idealista és anarchista jellegű volt. A csoport nem volt egységes sem szervezetileg, sem eszmeileg, inkább csak a tagadás és felháborodás kifejezőinek bizonyultak.

1919-ben jelent meg a szürrealizmus második kiáltványa. Ebben a következőképpen fogalmazták meg a mozgalom lényegét: van a szellemi életnek egy pontja, ahol az életet és a halált, a múltat és a jövőt, a valót és a képzeletbelit már nem ellentétesen észleljük. Ennek a pontnak a meghatározása a szürrealizmus lényege. Ebben a manifesztumban szeszélyesen szakítanak a hajdan magasztalt elődökkel, s ekkor csatlakozik hozzájuk *Salvador Dali* és a filmrendező *Luis Buñuel*.

A harmincas évek kezdetén Breton egész tekintélyét s minden ügyességét latba vetette, hogy a mozgalom ne hulljon szét! Azonban csak rövid ideig sikerült tartania az egyensúlyt: a politikai nézetkülönbségek és a fokozódó gazdasági válság kiélezte a helyzetet az értelmiség körében is.

A mozgalom hatása és ereje egyre gyengült, a második világháború után pedig rohamos hanyatlásnak indul. Ennek ellenére - a néhány új taggal gyarapodó csoport megpróbál újra a felszínre kerülni, de mihamar bebizonyosodik, hogy a hajdani nagy megmozdulások korának végleg befellegzett.

A tiszavirág-életű lapocskák, a változatlanul tovább tartó belső torzsalkodások, a számottevő sikerre szert tevő művek hiánya kétségtelenül a hanyatlást jelzik. Ennek ellenére a szürrealizmus nem múlt el nyomtalanul, hanem még ma is él, búvópatakként továbbra is mélyen átitatja a földet.

A szürrealizmus tágabb értelemben véve filozófiai felfogás, amely céljai eléréséhez a művészeteket és az irodalmat használja föl. Híveinek eredeti szándéka szerint a költészet nem más, mint eszköz: egyrészt a megismerés, másrészt a cselekvés eszköze! Esztétikájának legfontosabb fogalmai a humor, az álom, az őrület, a csodálatos és a fantasztikus, az önműködő írás, valamint a szürrealista kép.

A szürrealizmusról ma sem lehet múlt időben beszélni. Egyes elemei feltűnnek jelenlegi alkotásokban is, így jelenvalósága művelődéstörténetünkben állandóan megújuló folyamatnak tekinthető!

SALLÓ LÁSZLÓ